

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка

Спеціальності 013 Початкова освіта

Освітньо-професійної програми

Початкова освіта

Ліпчевська Валерія Едуардівна

Керівник:

к.філолог.н., доцентка Сидоренко Н.І.

Рецензент: Пуленець Т. В.,

заступник директора з навчально-

виховної роботи Херсонської

загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №50

ім. Р. Набєгова

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичний підхід до формування читацької компетентності учнів початкової школи	6
1.1. Зміст поняття «читацька компетентність».....	6
1.2. Розвиток читацької компетентності у формуванні особистості молодшого школяра.....	11
1.3. Фактори розвитку читацької компетентності молодших школярів...	17
РОЗДІЛ 2. Експериментальна перевірка особливості формування читацької компетентності молодших школярів	22
2.1. Діагностика рівня сформованості читацької компетентності молодших школярів.....	22
2.2. Організація і зміст експериментального дослідження	27
2.3. Результати експериментального дослідження	40
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ	51
Додаток А. Урок з літературного читання у 4 класі. «Вчитаймося в Лесине слово іскристе».....	51
Додаток Б. Поради для вчителя, щодо формування та розвитку читацької компетентності.....	57
Додаток В. Креативні вправи для розвитку читацької майстерності....	60

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний світ стрімко змінюється, висуваючи до освіти нові вимоги. Швидкий розвиток технологій та глобалізація потребують від освітньої системи постійної адаптації. Тому основною метою сучасної освіти є формування в учнів не просто суми знань, а комплексу компетентностей, які дозволять їм успішно функціонувати в динамічному суспільстві та вирішувати складні завдання. Тобто, освіта має готувати учнів не до пасивного сприйняття інформації, а до активної діяльності, вирішення проблем та прийняття рішень.

Згідно з Державним стандартом початкової освіти, мовно-літературна освіта спрямована на формування в учнів комплексу комунікативних, читацьких та інших ключових компетентностей. Завданням початкової школи є розвиток у дітей здатності ефективно взаємодіяти з оточенням, критично мислити, творчо висловлюватися та збагачувати свій духовний світ за допомогою мови. Результатом навчання української мови та літератури в початковій школі є формування в учнів таких компетентностей: комунікативної: здатність ефективно спілкуватися в різних ситуаціях, усвідомлювати мовні норми та використовувати мову для досягнення своїх цілей; читацької: здатність сприймати, аналізувати та інтерпретувати різноманітні тексти, критично оцінювати інформацію та використовувати її для особистісного зростання. А також, письмової комунікації, що передбачає здатність висловлювати свої думки, почуття та ідеї в письмовій формі, дотримуючись норм літературної мови та мовної рефлексії — здатності аналізувати власне мовлення, спостерігати за мовними явищами та використовувати мовні знання для творчості.

Літературне читання відіграє ключову роль у початковій освіті, формуючи в учнів не лише навички читання, а й глибоке розуміння тексту.

Завдяки цьому предмету діти не лише освоюють техніку читання, але й розвивають критичне мислення, уяву та емоційний інтелект. Літературні твори пробуджують в юних читачів інтерес до художньої літератури, сприяють їхньому духовному зростанню та естетичному розвитку, а також формують ціннісні орієнтири.

Проблема формування компетентностей особистості є однією з найактуальніших у сучасній педагогіці. Питання розвитку читацької компетентності, зокрема, привертає увагу багатьох дослідників. Роботи Н.М. Бібік, Н.В. Гавриш, М.В. Гончарова-Горянської, Залужна Н.І., А.В. Мудрик та інших вчених значною мірою сприяли поглибленню розуміння цього феномену. Українські дослідники, такі як О.В. Вашуленко, Т.О.Яценко, Т.П.Хорошковська, Т.В.Бондар, Г.А. Коваль О.В. Овчарук, О.І Пометун, О.І Локшина, О.Я. Савченко, С.Е. Трубачева, Л.І. Паращенко, Г.О. Фрейман, внесли вагомий вклад у вивчення різних аспектів читацької компетентності.

Розвиток читацької компетентності є одним із пріоритетних завдань сучасної освіти. Здатність розуміти і аналізувати тексти різного типу є необхідною умовою успішної адаптації до умов сучасного інформаційного суспільства. Тому темою нашого дослідження ми обрали **«Особливості формування читацької компетентності в учнів початкових класів».**

Мета роботи: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методи та прийоми формування читацької компетентності учнів 3 класу початкової школи.

Відповідно до мети визначено такі **завдання:**

1. Проаналізувати сучасні теоретичні підходи до формування читацької компетентності молодших школярів.
2. Визначити ключові компоненти читацької компетентності та їх взаємозв'язок.

3. Ідентифікувати фактори, що впливають на формування читацької компетентності.

4. Розробити та експериментально перевірити ефективність програми формування читацької компетентності молодших школярів.

Об'єкт дослідження: Процес формування читацької компетентності третьокласників.

Предмет дослідження: ефективні методи та прийоми формування читацької компетентності третьокласників.

У дослідженні було використано комплекс **методів**, що дозволив забезпечити всебічний аналіз проблеми. Теоретична частина ґрунтувалася на аналізі наукової літератури, систематизації теоретичних положень та узагальненні досвіду вітчизняних і зарубіжних дослідників. Емпірична частина передбачала проведення педагогічного експерименту, який включав такі методи збору даних, як бесіда та анкетування.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення методики навчання читання в початковій школі та бути корисними для підготовки майбутніх учителів початкових класів, оскільки надають практичні рекомендації щодо формування читацької компетентності учнів.

Апробація результатів. Хід та результати дослідження висвітлювалися й обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та методики дошкільної та початкової освіти педагогічного факультету ХДУ. За матеріалами дослідження підготовлено статтю «Вплив психологічних особливостей на розвиток інтересу до читання молодшого школяра» у науковому збірнику до VIII Міжнародна науково-практична конференція «Modernization of innovative development of professional education». Отримано сертифікат про дистанційну участь у конференції.

Структура дипломної роботи. Робота складається із двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ.1 Теоретичний підхід до формування читацької компетентності учнів початкової школи

1.1. Зміст поняття «читацька компетентність».

Проблемою формування читацької компетентності молодших школярів активно займаються сучасні дослідники, серед яких О.В. Вашуленко, О.Я. Савченко, Т.О.Яценко, Т.П.Хорошковська, Т.В.Бондар, Г.А. Коваль. Кожен з авторів пропонує своє бачення цього феномену.

Академік Савченко О.Я. визначає читацьку компетентність як здатність глибоко проникнути в суть тексту, аналізувати його, інтерпретувати і формувати власне ставлення до прочитаного[25].

Читацька компетентність – це інтегрована здатність особистості ефективно взаємодіяти з різноманітними текстовими матеріалами (художніми, науковими, публіцистичними тощо), розуміти їхній глибинний зміст, інтерпретувати, оцінювати, критично аналізувати, а також використовувати отриману інформацію для саморозвитку, навчання, спілкування та вирішення життєвих задач[28].

За Т.О. Яценко, читацька компетентність - це здатність особистості вступати у плідну діалогічність з текстом, розуміючи його зміст та застосовуючи його для досягнення своїх цілей[38].

Предметна читацька компетентність – це комплексний показник навчальних досягнень учня в галузі літератури, який включає в себе не лише знання про літературні твори, а й уміння аналізувати їх, інтерпретувати, оцінювати та використовувати отриману інформацію для розв’язання різноманітних завдань. Вона формує у учня систему цінностей, естетичних смаків та критичне мислення, що дозволяє йому активно взаємодіяти з літературними текстами та використовувати їх для особистісного зростання[28].

За визначенням Хорошовської Т.П., читацька компетентність – це вміння використовувати читання як інструмент для задоволення широкого

спектру людських потреб, від пізнання світу до взаємодії з іншими людьми. [35].

Аналізуючи сучасні підходи до розуміння читацької компетентності, пропонуємо розглядати її як комплексний феномен, що включає такі структурні компоненти:

- Загальнокультурний компонент включає в себе розуміння особливостей літературного твору як явища мистецтва, його здатності викликати емоції, змушувати задуматися і формувати світогляд. Цей компонент також включає в себе здатність аналізувати літературний твір у широкому культурному контексті, усвідомлення його соціокультурної значущості та вміння застосовувати загальнолюдські та національні культурні цінності у власній життєдіяльності.

- Літературознавчий компонент: охоплює знання основ теорії літератури, вміння орієнтуватися в літературному процесі, а також застосування теоретичних знань для аналізу та інтерпретації художніх творів.

- Інтерпретаційний компонент: передбачає глибоке розуміння змісту та проблематики літературних творів, здатність до багатоаспектного аналізу тексту, виявлення авторських задумів та створення власних інтерпретацій. Цей компонент також пов'язаний із збагаченням естетичного та емоційного досвіду читача.

- Аксіологічний компонент: передбачає здатність виявляти та аналізувати систему цінностей, відображену в літературному творі, співвідносити її із загальнолюдськими та національними цінностями, а також усвідомлювати вплив прочитаного на формування власної системи цінностей.

- Творчо-мовленнєвий компонент: передбачає розвинені комунікативні навички, здатність формулювати власну думку, будувати аргументовані висловлювання та створювати різноманітні творчі роботи на основі прочитаного[2].

Відомий вчений Бондар Т.В. розглядає читацьку компетентність як здатність людини не тільки декодувати графічні символи, але й розуміти глибинний зміст тексту, співвідносити його з власним досвідом, критично оцінювати інформацію та використовувати її для подальшої діяльності[2].

Згідно з Мартиненко О.В., читацька компетентність – це здатність ефективно працювати як з художніми творами, так і з науковими текстами, новинами та іншими видами інформації[20].

Предметна читацька компетентність – це здатність учня до комплексного залучення особистісних, пізнавальних та емоційних ресурсів для глибокого проникнення в художній текст та встановлення з ним діалогу.

Незважаючи на деякі відмінності в трактуваннях, усі дослідники підкреслюють важливість зв'язку між читацькими вміннями та їх застосуванням у реальному житті. У контексті цього дослідження, поняття "читацька компетентність" та "читацька грамотність" будуть використовуватися як синоніми, оскільки обидва терміни відображають здатність людини ефективно взаємодіяти з текстовою інформацією.

Міжнародне дослідження якості освіти PISA пропонує нам глибше розуміння читацької грамотності, виходячи за рамки звичайного сприйняття тексту. Воно демонструє, що читання – це не просто декодування слів, а складний процес, який включає в себе аналіз, оцінку та застосування інформації. За даними PISA, читацька грамотність – це динамічний процес, що включає в себе не лише декодування графічних символів, а й здатність: розуміти, використовувати, оцінювати, осмислювати, виявляти зацікавленість під час роботи з текстом[1]. Як зазначає Т.С. Вакуленко[1], на основі текстів молоді читачі формують власне розуміння світу, розширюють кругозір та розвивають критичне мислення.

За допомогою тестів PISA вимірюється здатність учнів не просто декодувати текст, а й глибоко розуміти його зміст, аналізувати

інформацію, оцінювати її достовірність та застосовувати для вирішення різноманітних завдань, що виникають у повсякденному житті.

Обидва терміни – «читацька компетентність» та «читацька грамотність» – вписуються в широке визначення функціональної грамотності, запропоноване А.А. Сбруєвою. Вона підкреслює, що здатність ефективно читати та розуміти тексти є невід'ємною частиною більш загальної здатності людини застосовувати свої знання та вміння в різних життєвих ситуаціях[28].

За даними О.В.Вашуленко, рівень читацької компетентності молодших школярів може варіюватися залежно від типу тексту. Якщо з художніми творами учні справляються добре, то з інформаційними текстами виникають певні труднощі[3]. Це свідчить про необхідність більш цілеспрямованої роботи над розвитком різних компонентів читацької грамотності. Таким чином, читацька компетентність – це динамічний процес, який формується протягом усього навчання і залежить від багатьох факторів, включаючи тип тексту, індивідуальні особливості учня та якість навчання.

Читацька компетентність – це синтез мотивації, знань, умінь, критичного мислення та особистісного розвитку, де особливу роль відіграють формування цінностей, емоційного інтелекту та волевих якостей учня[30]. Структуру читацької компетентності представлено на рисунку 1.1.

Рис.1.1. Структура читацької компетентності.

Основний зміст завдань із вимірювання читацької компетентності структуровано за такими читацькими пізнавальними процесами вказаними на рисунку 1.2: знаходження інформації; формулювання прямих висновків; інтерпретування й узагальнення (інтегрування) інформації; аналізування та оцінювання змісту й форми тексту.

Рис.1.2. Читацькі пізнавальні процеси.

Отже, утвердження компетентнісного підходу в освіті вимагає від педагогів чіткого розуміння сутності та структури ключових компетентностей. Тому згідно з Державним стандартом початкової освіти, читацька компетентність є основою для розвитку інших компетентностей, а формування в учнів здатності самостійно працювати з текстом є пріоритетом сучасної освіти.

1.2. Розвиток читацької компетентності у формуванні особистості молодшого школяра.

В умовах глобалізації та швидких соціальних змін, українська освіта спрямована на формування особистості, яка здатна до постійного навчання протягом усього життя. Цей принцип лежить в основі всіх програмних документів, зокрема, «Національної доктрини розвитку

освіти України у XXI столітті», яка підкреслює необхідність створення умов для індивідуалізації навчання та розвитку творчого потенціалу кожного учня[28].

Формування в учнів уміння читати з розумінням – одне з ключових завдань учителя початкової школи. Це не просто навик декодування тексту, а комплекс компетентностей, що дозволяє орієнтуватися в інформаційному просторі, аналізувати та синтезувати інформацію. Для ефективної роботи вчитель має чітко розуміти, що таке читання з розумінням і які методи та прийоми сприяють його розвитку.[11].

Державний стандарт базової освіти визначає читання з розумінням як вміння не лише розуміти слова на папері, а й глибше занурюватися в текст, відчувати його емоції, аналізувати ідеї та висловлювати власні думки. Це означає, що читач повинен вміти:

- Витягувати основну інформацію з тексту.
- Розуміти приховані сенси та натяки.
- Будувати логічні міркування.
- Підтверджувати свої висновки фактами з тексту.
- Критично оцінювати прочитане [7].

Сучасний світ пропонує безмежні можливості для читання. Тому формування читацької компетентності вимагає залучення учнів до текстів на різних носіях: від традиційних паперових книг до цифрових платформ. Це можуть бути художні твори, науково-популярні статті, блоги, соціальні мережі та інші джерела інформації. Такий підхід дозволяє учням не тільки розвивати навички читання, але й адаптуватися до інформаційного суспільства, критично оцінювати різні види текстів та обирати достовірні джерела інформації [16].

Сучасні учні активно взаємодіють з різноманітними текстами, включаючи науково-популярні видання, які стали невід’ємною частиною їхнього життя. Читання та розуміння таких текстів не лише розширює їхній кругозір, а й сприяє розвитку критичного мислення, що є одним із

ключових компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту» [12]. Це допомагає учням краще орієнтуватися в інформаційному просторі, встановлювати міжпредметні зв'язки та успішно навчатися.

Організація уроків словесності в початковій школі – це творчий процес, який вимагає від учителя постійного пошуку нових форм та методів роботи. Важливо створити на уроці атмосферу, де діти будуть не лише пасивними слухачами, а й активними учасниками навчального процесу. Різноманітні тексти, інтерактивні завдання, ігри та дискусії допоможуть учням не тільки розширити словниковий запас, а й розвинути навички спілкування, критичного мислення та творчості. Особливу увагу слід приділяти вивченню нових слів у контексті, щоб учні могли застосовувати їх у своїй мові.

У початкових класах учні активно опановують навички читання. На уроках вони можуть читати вголос, працювати з текстом самостійно, відповідати на запитання за змістом, а також створювати власні тексти. Варіативність завдань допомагає учням не лише розвивати навички читання, а й формувати вміння аналізувати, синтезувати та творчо переробляти інформацію[17].

Щоб уроки мови та літератури були цікавими та ефективними, важливо використовувати різноманітні інтерактивні методи. Ігри, творчі завдання, проекти – це не просто розвага, а й потужний інструмент для розвитку мовлення та мислення. Завдяки таким формам роботи учні не тільки здобувають нові знання, а й розвивають свої комунікативні навички, креативність та критичне мислення.

Кожен учень унікальний, тому важливо створювати на уроках словесності умови для індивідуального розвитку. Вчителі можуть обирати завдання різного рівня складності, надавати додаткову допомогу тим, кому це необхідно, і пропонувати більш складні завдання тим, хто готовий до нових викликів. Такий підхід дозволяє кожному учневі відчути успіх і розвиватися відповідно до своїх можливостей.

Сформувати у учнів фундаментальні читацькі мовленнєві компетенції, спрямовані на розуміння та інтерпретація прочитаного та розвиток навичок читання, письма та усного мовлення, необхідних для успішного навчання та подальшого соціалізації – ось мета уроків мови та читання.

Сучасна початкова освіта ставить за головне завдання не лише розвиток навичок читання, а й формування в учнів глибокого розуміння літературного тексту, здатності до аналізу та інтерпретації художніх творів, що є основою для розвитку критичного мислення і творчих здібностей. [21].

Концепція Нової української школи передбачає кардинальні зміни в системі освіти, спрямовані на розвиток особистості учня. Формування читацької компетентності в умовах сучасної освіти набуває особливої актуальності. З одного боку, інформаційна ера відкриває перед учнями безмежні можливості для отримання знань. З іншого – надмірна кількість інформації, зосереджена в цифрових форматах, може призвести до зниження інтересу до традиційного читання. Саме тому завдання освітян полягає в тому, щоб не лише навчити дітей читати, а й виховати в них любов до книги, сформувати стійку потребу в самоосвіті та розвинути критичне мислення.

Читацька компетентність – це не просто вміння декодувати графічні символи. Це комплексний феномен, що охоплює знання, вміння, навички та ціннісні орієнтації, які дозволяють людині ефективно взаємодіяти з текстовою інформацією. Читання – це не пасивний процес сприйняття, а активна діяльність, що передбачає глибокий аналіз тексту, інтерпретацію його змісту та співвіднесення з власним досвідом[39].

Успішне читання відіграє ключову роль у розвитку особистості. Воно сприяє:

- Розширенню кругозору: Читання дозволяє зануритися у різноманітні світи, познайомитися з різними культурами, історичними епохами та науковими досягненнями.

- Розвитку мовлення: Читання збагачує словниковий запас, формує граматичну правильність і стилістичну різноманітність мовлення.

- Формуванню критичного мислення: Читаючи, людина вчиться аналізувати інформацію, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, оцінювати достовірність фактів.

- Розвитку творчості: Художня література стимулює уяву, розвиває творчі здібності та здатність до самовираження.

- Емоційному розвитку: Книги допомагають переживати різноманітні емоції, розуміти інших людей та розвивати емпатію [20].

Уроки мови та літератури відіграють визначальну роль не лише у формуванні мовленнєвих умінь учнів, а й у їхньому всебічному розвитку. Вони є потужним інструментом для виховання моральних цінностей, Через художні твори діти знайомляться з різними життєвими ситуаціями, вчаться співпереживати, співчувати, формувати такі цінності, як добро, справедливість, милосердя, патріотизм, розвивати естетичний смак, критичне мислення та емоційний інтелект.

Читацька компетентність – це комплексне поняття, що охоплює два основних аспекти: здатність до сприйняття та аналізу художніх текстів (художньо-читацька компетентність) та вміння працювати з різними видами інформаційних текстів (інформаційно-читацька компетентність) [26].

Художньо-читацька компетентність передбачає здатність особистості глибоко занурюватися у світ художнього твору, розуміти його символіку, алегорії, метафори, співвідносити прочитане зі своїм життєвим досвідом та емоціями. Формування цієї компетентності відбувається в процесі взаємодії з художнім текстом, що передбачає:

- Емоційний відгук: Здатність співпереживати героям, розуміти їхні мотиви, переживати ті самі емоції.
- Аналіз художніх засобів: Виявлення особливостей мови твору, розуміння функцій художніх образів, символів, алегорій.
- Інтерпретація змісту: Глибоке розуміння авторського задуму, виявлення головної ідеї, аналіз сюжету, характеристики персонажів.
- Синтез: Здатність поєднувати отриману інформацію з власним досвідом, знаннями з інших предметів.
- Оцінка: Формування власного ставлення до прочитаного, аргументація своєї точки зору [36].

Інформаційно-читацька компетентність пов'язана зі здатністю ефективно працювати з різними видами текстів (науковими, публіцистичними, інформаційними) з метою пошуку, аналізу та використання інформації. Вона включає в себе такі навички:

- Пошук інформації: Уміння користуватися різними джерелами інформації (бібліотеками, Інтернетом, електронними базами даних).
- Аналіз інформації: Здатність оцінювати достовірність інформації, виявляти фактичні помилки, упередженість.
- Синтез інформації: Здатність об'єднувати інформацію з різних джерел, будувати логічні висновки.
- Використання інформації: Здатність застосовувати отриману інформацію для вирішення навчальних та життєвих завдань [19, с.150].

Хоча ці два види читацької компетентності мають свої особливості, вони тісно взаємопов'язані[37].

Розвиток художньо-читацької компетентності сприяє формуванню таких важливих якостей, як критичне мислення, творчість, уява, що є необхідними для успішного оволодіння інформаційно-читацькою компетентністю. І навпаки, вміння ефективно працювати з різними видами текстів допомагає глибше розуміти художні твори.

Компетентний читач – це той, хто не просто читає, а й аналізує, інтерпретує та оцінює прочитане, виявляючи здатність до критичного мислення[40].

Здатність виокремлювати необхідну інформацію з тексту – це фундаментальна навичка читача, яка полягає у вмінні систематично переглядати текст, аналізувати його структуру та визначати релевантні фрагменти. Ця когнітивна діяльність спрямована на задоволення інформаційних потреб читача, дозволяючи йому ефективно використовувати текст як джерело знань.

Занурення в текст вимагає від читача не просто сприйняття інформації, а й ретельного аналізу смислових зв'язків між окремими частинами тексту, виявлення підтексту та багатошаровості змісту, також розвитку читацької уяви в процесі створення власної інтерпретації[40].

Отже, сформована читацька компетентність проявляється у здатності читача не лише сприймати інформацію, а й аналізувати її, синтезувати, інтерпретувати та оцінювати, виходячи за межі буквального значення тексту. Це дозволяє читачеві будувати власні знання, розвивати критичне мислення та ефективно використовувати інформацію для вирішення різноманітних завдань.

1.3. Фактори розвитку читацької компетентності молодших школярів

Розвиток читацької компетентності – це багатогранний процес, який залежить від взаємодії численних факторів. Для досягнення оптимальних результатів необхідно враховувати як внутрішні особливості дитини, так і зовнішні умови, в яких відбувається процес навчання.

Вашуленко О.В, відомий український педагог і дослідник, виділяє низку факторів, які на рівні школи впливають на формування читацької

компетентності учнів. Ці фактори можна згрупувати за кількома основними напрямками.

I. Фактори, пов'язані з організацією навчального процесу:

- Прозорість інформації: Школа повинна забезпечити доступність інформації про навчальні програми для всіх учасників освітнього процесу, зокрема для батьків.
- Релевантність навчальних завдань: Навчальні програми мають містити завдання, які безпосередньо спрямовані на розвиток читацької компетентності.
- Залучення батьків: Активна участь батьків у навчанні дітей є важливим фактором успіху.
- Безпечне та структуроване середовище: Школа повинна забезпечити безпечні умови для навчання та чіткий розклад занять.

II. Фактори, пов'язані з освітнім середовищем:

- Сприятлива атмосфера: Створення атмосфери взаєморозуміння та співпраці між усіма учасниками освітнього процесу є важливим для ефективного навчання.
- Організація освітнього простору: Дизайн навчального простору має сприяти різноманітним видам діяльності учнів (технічній, творчій, дослідницькій тощо) та відображати їхні досягнення.

Забезпечення прозорості інформації, релевантності завдань, залучення батьків, створення безпечного та стимулюючого середовища – все це є важливими компонентами успішного формування читацької компетентності на рівні організації навчального процесу[2].

Аналіз наукових праць дозволяє виділити низку факторів, які безпосередньо впливають на ефективність роботи вчителя початкової школи щодо формування читацької компетентності учнів. До них належать:

1. Методична підготовка вчителя:

- Планування навчального процесу: Складання детальних планів уроків, які враховують особливості розвитку читацької компетентності у молодших школярів та вимоги Державного стандарту початкової школи.

- Вибір методик і технологій навчання: Обґрунтоване використання інноваційних методів та технологій, що сприяють активному засвоєнню матеріалу.

- Розвиток професійних компетентностей: Постійна робота над підвищенням своєї кваліфікації, освоєння нових педагогічних технологій.

2. Організація навчального процесу:

- Створення сприятливого навчального середовища: Забезпечення комфортної, безпечної та стимулюючої атмосфери в класі, що сприяє активному залученню учнів до навчальної діяльності.

- Індивідуалізація навчання: Врахування індивідуальних особливостей кожного учня, створення умов для їхнього успішного навчання.

- Взаємодія з батьками: Активна співпраця з батьками учнів з метою забезпечення єдиних підходів до навчання і виховання дитини.

3. Робота з текстовою інформацією:

- Систематична робота над розвитком читацьких навичок: Використання різноманітних форм роботи з текстом (читання вголос, мовлення за зразком, складання переказів тощо).

- Формування навичок аналізу та синтезу інформації: Розвиток уміння виділяти головну думку, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, узагальнювати та систематизувати інформацію.

- Стимулювання творчої діяльності: Заохочення учнів до висловлення власної думки, створення власних текстів.

4. Забезпечення психолого-педагогічних умов:

- Моніторинг навчальних досягнень: Регулярний аналіз результатів навчання учнів з метою своєчасної корекції навчального процесу.

○ Співпраця з фахівцями: Залучення до роботи психологів, логопедів та інших фахівців у разі необхідності.

Фактори формування читацької компетентності на рівні учня початкової школи:

1. Внутрішні фактори:

- Когнітивні здібності: Розвиненість пам'яті, уваги, мислення, мовлення безпосередньо впливають на здатність дитини сприймати і розуміти текст.

- Мотивація: Зацікавленість у читанні, бажання дізнаватися нове, усвідомлення важливості читання для подальшого навчання і життя.

- Емоційний інтелект: Здатність співпереживати героям, розуміти їхні почуття, що сприяє глибшому зануренню в текст.

2. Зовнішні фактори:

- Приклад батьків: Якщо батьки багато читають, дитина сприймає читання як природну частину життя.

- Наявність книг у домі: Різноманітна домашня бібліотека стимулює читацький інтерес.

- Читання: Спільне читання з батьками – це не лише джерело знань, а й можливість для емоційного зближення.

- Бібліотеки, книгарні: Доступність книг за межами школи розширює можливості для читання.

- Літературні клуби: Обговорення прочитаного з однолітками розвиває критичне мислення і формує власну думку.

3. Фактори, пов'язані з текстом:

- Складність тексту: Тексти повинні відповідати віковим особливостям дитини і поступово ускладнюватися.

- Жанрова різноманітність: Читання різних жанрів допомагає розвивати різні види читацької діяльності.

- Ілюстрації: Якісні ілюстрації доповнюють текст і допомагають краще уявити зображене.

Отже, на формування читацької компетентності учнів початкових класів впливають як об'єктивні так і суб'єктивні фактори:

Об'єктивні фактори: Соціокультурне середовище: Соціальне оточення школи, наявність бібліотек, культурних центрів, доступ до інформації.

Шкільне середовище: Матеріально-технічна база школи, наявність бібліотеки, комп'ютерного класу, організація навчального процесу, професійність вчителів.

Сучасні технології: Інформатизація освіти, використання цифрових ресурсів, таких як електронні книги, освітні платформи та мультимедійні матеріали. та їх широке впровадження в освітній процес створює нові можливості для розвитку читацької компетентності.

Предметне навколишнє середовище: Динамічно змінюване інформаційне середовище, яке вимагає від учнів вміння орієнтуватися в потоці інформації, критично її оцінювати та ефективно використовувати.

Суб'єктивні фактори: Особливості учня: Когнітивні здібності (пам'ять, увага, мислення), мотивація, інтереси, емоційний інтелект.

Діяльність учителя: Методи навчання, стиль спілкування, особистий приклад вчителя, його вміння зацікавити учнів читанням.

Вплив сім'ї: Читацька культура родини, наявність книг у домі, спільне читання, підтримка навчальної діяльності дитини.

Взаємодія цих факторів визначає успішність формування читацької компетентності. Для цього необхідно створювати сприятливе навчальне середовище, забезпечувати професійну підготовку вчителів, залучати сім'ї учнів до спільної роботи та враховувати індивідуальні особливості кожного учня.

РОЗДІЛ II. Експериментальна перевірка особливості формування читацької компетентності молодших школярів

2.1. Діагностика рівня сформованості читацької компетентності молодших школярів

Експериментальне дослідження проходило у Херсонській гімназії №16 із вивченням мов національних меншин Херсонської міської ради у 3 - А класі протягом двох місяців вересень-жовтень 2023р.

У дослідженні взяли участь усі учні 3 класу (загалом 21 особа), розподілені на дві групи: експериментальну (10 учнів) та контрольну (11 учнів).

Експериментальне дослідження складалося з трьох послідовних етапів, див. таблицю 2.1.

Таблиця 2.1

Етапи дослідження

Етап дослідження	Мета етапу
Констатувальний етап	На цьому етапі основною метою було визначення початкового рівня сформованості читацької компетентності у молодших школярів, що брали участь в експерименті. Це дозволило отримати об'єктивну картину вихідних даних для подальшого аналізу ефективності експериментального
Формувальний етап	Другий етап був спрямований на безпосереднє формування читацької компетентності учнів. У цей період було реалізовано комплекс спеціально розроблених прийомів і вправ, спрямованих на розвиток необхідних навичок та вмінь.
Контрольний етап:	Завершальним етапом дослідження був контрольний. Його метою було визначення ефективності застосованих прийомів формування читацької компетентності. Для цього було проведено повторне обстеження учнів з використанням тих самих

	методик, що й на констатуючому етапі.
--	---------------------------------------

Для діагностики рівня сформованості читацьких умінь учнів 3 класу було використано вірш К. Перелісної «Осінні танці» та оповідання М. Сингаївського «Осіння гра» [, с.7, 10]. та задіяно комплекс методів, що передбачали виконання таких завдань:

- **Словесне малювання:** Учні мали створити словесний опис ілюстрації до вірша» та оповідання. Це дозволило оцінити розвиненість образного мислення та вміння учнів передавати свої враження.
- **Аналіз ілюстрації:** Завдання полягало в аналізі образотворчих елементів ілюстрації та встановленні їхнього зв'язку з текстом. Цей прийом дозволив оцінити вміння учнів співвідносити візуальний образ зі змістом літературного твору.
- **Складання плану тексту:** Учні мали скласти детальний план до обох творів. Це завдання дозволило оцінити вміння учнів виділяти основну думку, події та послідовність їхнього розвитку.
- **Підбір синонімів:** Учням пропонувалося підібрати синоніми до ключових слів у текстах та обґрунтувати свій вибір. Це завдання дозволило оцінити рівень лексичного багатства учнів та їхнє розуміння семантичних відтінків слів.

Всі завдання виконувались учнями за підручником "Літературне читання" для 3 класу, автор О. Савченко[24].

На констатувальному етапі дослідження для визначення рівня сформованості читацьких умінь учнів було використано наступну систему критеріїв:

1. Сприйняття художніх засобів: Оцінювалася здатність учнів розуміти та інтерпретувати різноманітні художні засоби мови (епітети, метафори, порівняння тощо) та їхню роль у створенні образності твору.

2. Уява та візуалізація: Аналізувалася здатність учнів створювати в уяві живі образи, що виникають під час читання, та відтворювати картини, зображені письменником.

3. Розуміння композиції та сюжету: Оцінювалася здатність учнів встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, розуміти логіку розвитку сюжету в епічних творах, а також аналізувати динаміку емоцій у ліричних творах.

4. Сприйняття образів: Аналізувалася здатність учнів цілісно сприймати образи персонажів, переживання ліричного героя та характер драматичних персонажів як органічні складові художнього твору, що розкривають його ідею.

5. Виявлення авторської позиції: Оцінювалася здатність учнів виявляти авторську позицію, яка проявляється в усіх елементах художнього твору (сюжеті, композиції, образах, мові).

6. Розуміння художньої ідеї: Аналізувалася здатність учнів глибоко усвідомлювати основну думку твору, його ідею та її зв'язок з іншими елементами художньої структури.

Рівні сформованості читацьких умінь учнів визначаються за наступними критеріями поданими в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Рівні сформованості читацьких умінь

Рівень сформованості читацьких умінь	Критерії
Високий рівень	Учні демонструють повне розуміння художнього тексту, включаючи сприйняття художніх засобів, створення образів, аналіз сюжету, оцінку вчинків персонажів, розуміння авторської позиції та освоєння ідеї твору. Вони здатні встановлювати

	причинно-наслідкові зв'язки, прогнозувати розвиток подій та формулювати власне судження про прочитане.
Середній рівень	Учні демонструють достатнє розуміння художнього тексту, але можуть мати труднощі з аналізом складних композиційних структур, оцінкою глибинних мотивів персонажів або повним освоєнням авторської задуми.
Низький рівень	Учні мають обмежене розуміння художнього тексту. Вони в основному сприймають текст на поверхневому рівні, відтворюючи окремі факти та події, але не завжди можуть встановити зв'язки між ними, оцінити вчинки персонажів або зрозуміти глибинний зміст твору.

Дані констатувального етапу подані в таблиці 2.3

Таблиця 2.3

Рівні сформованості читацької компетентності на констатувальному етапі

Експериментальна група	Високий		Середній		Низький	
	Учнів	%	Учнів	%	Учнів	%
	4	40	5	50	1	10
Контрольна група	5	45	4	36	2	19

Аналіз результатів експерименту показав наступну динаміку сформованості читацької компетентності учнів: **Високий рівень:** в експериментальній групі високий рівень сформованості читацької компетентності продемонстрували 4 учня, що склало 40%, тоді як у

контрольній групі цей показник склав 45% (5 учнів). **Середній рівень:** В експериментальній групі 5 учнів, що склало 50% , продемонстрували середній рівень сформованості читацьких умінь, а в контрольній групі – 36% (4 особи). **Низький рівень:** на низькому рівні сформованості читацької компетентності в експериментальній групі опинився 1 учень, що склало 10%, в контрольній групі – 2 учня, що склало 19% . Ці результати відображені на рисунку 2.1.

Рис.2.1. Рівні сформованості читацької компетентності на констатувальному етапі

Отже, нашим завданням є підвищення рівня сформованості читацької компетентності в експериментальній групі.

2.2. Організація і зміст експериментального дослідження

З метою дослідження ефективності різних методів формування читацької компетентності, формувальний експеримент проводився з експериментальною групою, що складалася з 10 учнів третього класу, які відрізнялися за рівнем розвитку таких читацьких умінь, як уява, розуміння авторської позиції та освоєння ідеї художнього твору.

Для формування читацької компетентності учнів планується використання таких методичних прийомів та вправ: словесне малювання, аналіз авторської позиції, встановлення зв'язків між елементами художнього твору, а також експериментування з різними видами творчого переказу. Зазначені методики спрямовані на розвиток здатності учнів глибше сприймати художній текст.

Ми пропонуємо використовувати в експериментальній групі на кожному уроці літературного читання дані вправи:

1.Вправи для розвитку техніки читання

- Читання з секундоміром:

Вимірювати час, за який дитина прочитає певний обсяг тексту.

Поступово збільшувати обсяг тексту та скорочувати час.

- Читання вголос і про себе:

Чергувати читання вголос і про себе. Звертати увагу на те, щоб темп читання про себе був таким же, як і вголос.

- Читання хором:

Читати текст разом з іншими дітьми або дорослими. Це допомагає створити певний ритм і підвищити швидкість читання.

- Читання з різною інтонацією:

Читати текст з різною інтонацією (питальною, окличною, розповідною). Це допомагає розвинути виразність читання і поглибити розуміння тексту.

- Читання з паузами:

- Робити паузи після кожного речення або абзацу.

- Поступово скорочувати тривалість пауз.

- Читання з підкресленням слів:

- Підкреслювати або зафарбовувати слова під час читання. Це допомагає сконцентрувати увагу на тексті та підвищити швидкість читання.

2.Вправи для розвитку граматичних навичок

- "Склади речення": Дайте дитині кілька слів і попросіть скласти з них речення.

- "Знайди помилку": Дайте дитині речення з помилками і попросіть їх виправити.

- "Доповни речення": Запропонуйте дитині початок речення і попросіть її закінчити його.

- "Перекажи казку": Після читання казки попросіть дитину переказати її, звертаючи увагу на граматичні конструкції.

- "Граматичні лото": Створіть картки з різними частинами мови і попросіть дитину з'єднати їх у правильні пари.

3.Вправи для поповнення словникового запасу.

Словесні ігри

"Хто більше?": Діти по черзі називають слова на задану тему (наприклад, "овочі", "тварини", "іграшки"). Хто назве більше слів – перемагає.

"Ланцюжок слів": Перший гравець називає слово, наступний має назвати слово, яке починається на останню букву попереднього слова.

"Асоціації": Називається одне слово, а діти по черзі називають слова, які асоціюються з ним.

"Що змінилося?": Викладається кілька предметів, потім один предмет забирається, а діти мають назвати, чого не стало.

Робота зі словами

"Склади речення": Дайте дітям набір слів і попросіть скласти з них речення.

"Підбери синоніми/антоніми": До кожного слова підбирають слова зі схожим або протилежним значенням.

"Склади оповідання": Запропонуйте дітям кілька слів і попросіть скласти невелику історію, використовуючи ці слова.

"Склади вірш": Спільне складання вірша, де кожне слово підбирається за певним принципом (наприклад, рима, початок на певну букву).

Читання та обговорення

Читання вголос: Регулярно читайте дітям різноманітні тексти, обговорюйте прочитане, пояснюйте незрозумілі слова.

Складання питань: Запропонуйте дітям самим складати запитання за прочитаним текстом.

Словнички: Заведіть з дітьми словнички, куди вони записуватимуть нові слова та їхні значення.

Творчі завдання

"Малювання слів": Діти малюють те, що спадає на думку, коли чувають певне слово.

"Словотворчість": Складання нових слів зі складів або букв.

"Створення історій": Використання нових слів у власних історіях.

Впроваджуючи експериментальну методику ми допомогою словесного малювання створили візуальні образи до поетичного твору Дмитра Павличка «Соняшник», що вивчається в 3 класі[, с.7, 10] .

Загальні завдання:

Опиши соняшник: Яким ти його уявляєш? Які емоції він передає?

Уяви сонце: Яке воно за кольором, розміром? Які почуття викликає у тебе образ сонця?

Порівняй соняшник і Сонце: Чим вони схожі? Чим відрізняються?

Оживи образи: Якби соняшник і Сонце могли говорити, про що б вони розмовляли?

Перевтілення: Уяви себе соняшником або Сонцем. Що ти відчуваєш? Що бачиш навколо?

Завдання за строфами:

I-II строфи: Опиши дівчинку і її прохання до соняшника. Які почуття вона відчуває?

III-IV строфи: Які думки виникають у соняшника? Чому він порівнює себе з Сонцем?

V-VI строфи: Опиши взаємодію соняшника і Сонця. Які зміни відбуваються?

VII-VIII строфи: Як змінюється ситуація після того, як Сонце зайшло? Які почуття викликає у тебе цей момент?

IX-X строфи: Що бачить соняшник у вікні? Які висновки він робить?

Творчі завдання:

Розповідь: Склади невелику розповідь про те, що сталося з соняшником після того, як він побачив Сонце в книжці.

Діалог: Напиши діалог між соняшником і дівчинкою.

Поезія: Спробуй написати власний вірш про соняшник, Сонце і дівчинку, використовуючи нові образи та епітети.

Малювання: Зобрази одну з найяскравіших сцен вірша.

Завдання для груп:

Пантоміма: Зобрази рухи соняшника, Сонця або дівчинки. Решта групи має відгадати, кого ти зображуєш.

Театр: Розіграйте сценку за віршем.

Додаткові завдання:

Символіка: Що символізують соняшник, Сонце і книжка в цьому вірші?

Порівняння з іншими творами: Знайди інші вірші або твори мистецтва, в яких згадуються соняшник або Сонце. Порівняй образи цих небесних тіл в різних творах.

Створення гармонійного колориту – це ключ до успішної передачі настрою поезії. Важливо підібрати кольори, які будуть доповнювати один одного і створювати бажану атмосферу.

Мета: Розвинути уяву, аналітичні та творчі здібності учнів, а також поглибити їхнє розуміння поетичного тексту через призму кольору.

Загальні запитання:

- Які основні кольори ви бачите у вірші? З чим вони у вас асоціюються?
- Як змінюється колірна гама протягом вірша? Чому?
- Який настрій передають різні кольори? Наведіть приклади.
- Який колір найчастіше повторюється? Чому, на вашу думку, авторка обрала саме цей колір?

- Якби ви мали зобразити цей вірш картиною, які б кольори використали? Чому?

Запитання до конкретних фрагментів:

- Який колір у вас асоціюється зі словом "соняшник"? Чому саме цей колір?

- Опишіть колір сонця в уяві соняшника. Як змінюється цей колір протягом вірша?

- Який колір має хата, в якій живе дівчинка? Як цей колір поєднується з іншими кольорами у вірші?

- Який колір має світло, яке виходить з вікна хатини? Що символізує цей колір?

Творчі завдання:

- Створіть власну кольорову палітру для цього вірша. Обґрунтуйте свій вибір.

- Напишіть короткий опис вірша, використовуючи лише кольори.

- Створіть колаж, який передає колірну гаму і настрої вірша.

- Напишіть власний вірш, використовуючи кольори як основний образ.

Запитання для більш глибокого аналізу:

- Як колір пов'язаний з символікою у вірші? Які символи ви бачите?

- Яку роль відіграє колір у створенні атмосфери твору?

- Як колір впливає на наше сприйняття образів і подій у вірші?

Приклади відповідей учнів експериментального класу.

Золотий колір: Уяви собі серцевинку соняшника. Якого вона кольору? Саме так, золотиста! Золотий колір – це колір сонця, тепла і світла. Коли ми бачимо золотий колір, ми відчуваємо радість і тепло.

Жовтий колір: А тепер подивимося на пелюстки соняшника. Вони яскраво-жовті, правда? Жовтий колір – це колір літа, сонця і гарного

настрою. Коли ми бачимо жовтий колір, нам стає веселіше і тепліше на душі.

Зелений колір: Не забуваймо про стебло і листочки соняшника. Вони зелені. Зелений колір – це колір трави, дерев і лісу. Він означає життя, ріст і свіжість. Коли ми бачимо зелений колір, ми відчуваємо спокій і бадьорість.

А тепер подумай:

- Який колір тобі подобається найбільше? Чому?
- Який колір, на твою думку, найкраще передає настрій віршика?
- Якби ти малював соняшник, якими фарбами ти б його розфарбував?

• Можливо, ти зможеш придумати свою казку про соняшник, де кожен колір матиме особливе значення? Ось тобі підказка: Уяви, що ти – маленька бджілка, яка літає з квітки на квітку. Які кольори ти бачиш навколо себе? Які почуття вони у тебе викликають?

Для підсумку роботи над віршем «Соняшник», можна запропонувати такі завдання для розвитку читацької компетентності та уяви: Написання продовження: Придумай, що сталося з соняшником і сонцем після того, як дівчинка закінчила читати книжку. Створення діалогу: Напиши діалог між соняшником і сонцем. Про що вони могли б розмовляти? Створення власного вірша: Спробуй написати вірш про свою улюблену квітку або про явище природи, яке тебе надихає.

Одним з основних завдань під час формування читацької компетентності є завдання привчити дітей вдумливо з'ясовувати логічні зв'язки у творі, а саме розуміти:

Чому герої вчиняють так, а не інакше?

- Які мотиви їхніх дій?
- Які події призвели до ... (конкретна подія)?
- Як цей вчинок вплинув на подальший розвиток сюжету?
- Як ти оцінюєш вчинок ... (ім'я героя)? Чому?

- міг герой вчинити по-іншому? Які були альтернативи?
- Які наслідки мав цей вчинок для героя і для інших персонажів?
- Одним із прийомів, що допомагають вдумливо з'ясувати логічні зв'язки, є колективний аналіз художнього твору.

Проведений аналіз навчальної літератури та власного досвіду свідчить про те, що ефективним методом вивчення художнього твору є комбінований урок, який об'єднує в собі кілька етапів читання та аналізу. Типовий урок такого формату включає наступні компоненти:

Підготовчий етап: Спрямований на створення необхідного психологічного настрою та актуалізацію знань учнів, пов'язаних з темою твору.

Етап первинного сприйняття: Передбачає перше знайомство з текстом, формування загального уявлення про його зміст та ідею.

Контроль первинного сприйняття: Здійснюється шляхом перевірки розуміння учнями основних подій, персонажів та проблем, порушених у творі.

Глибокий аналіз тексту: Цей етап передбачає детальне розглядання композиції твору, системи образів, мови автора, а також виявлення авторської позиції.

1. Узагальнення: Підведення підсумків, формулювання висновків, систематизація отриманої інформації.

2. Повторне читання з новою метою: Сприяє більш глибокому розумінню твору, виявленню нових деталей та нюансів.

3. Творча інтерпретація: Заохочує учнів до створення власних текстів, малюнків, презентацій тощо на основі прочитаного.

Така структура уроку відповідає принципу «синтез – аналіз – синтез», який передбачає:

Первинний синтез: формування першого загального враження про твір. Аналіз: детальне дослідження окремих елементів твору.

Вторинний синтез: узагальнення отриманої інформації та формулювання висновків.

Використання комбінованого уроку дозволяє:

- Розвивати в учнів навички читання з розумінням.
- Формувати вміння аналізувати художній текст.
- Розвивати творчі здібності учнів.
- Сприяти засвоєнню знань з літератури.

Підчас роботи над великим твором в початковій школі можна використовувати два підходи, що допомагають формувати читацьку компетентність.

Підходи роботи над твором відображені у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Підходи до опрацювання великого художнього твору учнями початкових класів

Критерій	Модульний підхід (1-й варіант)	Фазовий підхід (2-й варіант)
Структура уроку	Кожен урок – повний цикл: підготовка, сприйняття, аналіз, узагальнення	Розподіл роботи на етапи: знайомство, аналіз, узагальнення
Розподіл твору	Твір ділиться на частини, кожна – окремий урок	Твір вивчається цілісно протягом кількох уроків
Глибина аналізу	Детальний аналіз кожної частини окремо	Більш загальний аналіз всього твору
Зв'язки між частинами	Може потребувати додаткової роботи над	Більш цілісне сприйняття твору

	встановленням зв'язків	
Темп вивчення	Може бути більш тривалим	Може бути більш інтенсивним
Увага учнів	Легше підтримувати концентрацію на менших частинах	Може бути складніше утримувати увагу протягом тривалого вивчення
Переваги	Глибоке розуміння кожної частини, детальний аналіз	Охоплення всього твору, цілісне сприйняття
Недоліки	Можлива втрата цілісного бачення твору, більш тривалий час вивчення	Менша деталізація при аналізі окремих частин

Наступним етапом експериментальної роботи, була робота над авторською казкою Анатолія Дімарова «Для чого людині серце» [24].

Для формування читацької компетентності нами були розроблені такі форми і методи роботи, які допоможуть учням глибше зрозуміти казку, розвинути їхнє критичне мислення та творчі здібності:

Завдання на розуміння змісту.

- Перекажи казку від імені одного з персонажів (наприклад, дерев'яного чоловічка або дівчинки).
- Склади план казки. Які основні події відбуваються?
- Порівняй життя дерев'яних чоловічків до і після того, як вони отримали серця. Які зміни відбулися?
- Поясни чому дівчинка вирішила допомогти дерев'яним чоловічкам? Які якості характеру вона продемонструвала?
- Визнач головну думку казки. Про що нас вона вчить?

Завдання на аналіз літературних засобів.

- Знайди в казці епітети, порівняння, метафори. Як вони допомагають створити образ дерев'яних чоловічків і їхнього життя?

- Проаналізуй роль діалогів у казці. Яку інформацію вони передають? Як впливають на розвиток сюжету?

- Визнач жанр казки. Обґрунтуй свою відповідь.

Завдання для розвитку критичного мислення.

- Обговорення етичних питань:
  - Чи завжди потрібно допомагати іншим? Чому?
  - Які наслідки можуть бути, якщо не звертати уваги на потреби інших?
- Аналіз літературних прийомів:
  - Чому автор використовує саме такий образ, як дерев'яні чоловічки?
  - Як автор передає почуття персонажів? Які мовні засоби він для цього використовує?

Творчі завдання.

- Напиши лист від імені одного з персонажів до іншого.
- Придумай продовження казки. Що сталося з дерев'яними чоловічками після того, як вони отримали серця?
- Створи малюнок, який ілюструє найулюбленіший момент казки.
- Розіграй уявну сценку, яка відбувається після закінчення казки.
- Напиши вірш про серце і його значення для людини.

Завдання на рефлексію.

- Поміркуй над тим, чому ця казка є актуальною і сьогодні.
- Порівняй дерев'яних чоловічків з людьми. Які риси характеру є спільними, а які – відмінними?
- Обговори з однокласниками, як ти розумієш вислів "мати серце".
- Напиши есе про те, що для тебе означає бути доброю людиною.

Проектні завдання.

- Створи презентацію про серце як орган людини і як символ любові.

- Підготуй виставку малюнків, присвячену темі доброти і милосердя.

- Проведи опитування серед однокласників про те, що для них означає слово "серце".

- Створення коміксу:

- Розроби комікс за мотивами казки, додавши своїх героїв та події.

- Створення музичної композиції:

- Придумай мелодію, яка передає настрій казки.

Ці завдання допоможуть учням не тільки зрозуміти зміст казки, а й розвинути такі компетентності:

- Читацька компетентність: розуміння тексту, аналіз літературних засобів, формулювання власної думки.

- Комунікативна компетентність: вираження своїх думок усно і письмово, робота в групі.

- Творча компетентність: створення власних текстів, малюнків, презентацій.

- Соціальна компетентність: співпереживання героям, розуміння важливості таких якостей, як доброта і милосердя.

За допомогою таких завдань можна зробити вивчення казки не лише пізнавальним, а й захоплюючим процесом.

- Завдання для розвитку зв'язного мовлення за казкою А. Дімарова "Для чого людині серце"

Ось декілька завдань, спрямованих на розвиток зв'язного мовлення учнів після читання казки:

- Завдання на переказування та опис

- Перекажи казку від імені одного з персонажів (наприклад, дівчинки або одного з дерев'яних чоловічків). Зверни увагу на його думки та почуття.

- опиши місце, де жили дерев'яні чоловічки. Які деталі створюють атмосферу цього місця?

- Порівняй життя дерев'яних чоловічків до і після того, як вони отримали серця. Які зміни відбулися в їхньому житті?
- Уяви себе на місці одного з персонажів. Розкажи про один день з його життя.
- Завдання на міркування та аргументацію
- Чому дівчинка вирішила допомогти дерев'яним чоловічкам? Які якості характеру їй допомогли?
- Поясни чому серце є важливим для людини. Наведи приклади з казки та з власного життя.
- Чи можеш ти назвати інших казкових героїв, які зробили добрий вчинок? Порівняй їхні вчинки з вчинком дівчинки з казки.
- Обговори з однокласниками, як можна зробити світ навколо себе добрішим.

Творчі завдання

- Напиши продовження казки. Що сталося з дерев'яними чоловічками і дівчинкою після того, як вони зустрілися?
- Придумай свою казку про істоту, яка не має якоїсь важливої якості (наприклад, радості, любові, дружби).
- Напиши лист одному з персонажів казки. Поділись своїми враженнями від прочитаного.
- Створи діалог між двома персонажами казки.

Проектні завдання

- Створи комікс за мотивами казки.
- Зніми короткий фільм про доброту і милосердя.
- Підготуй презентацію про важливість дружби і взаємодопомоги.
- Завдання на розвиток мовленнєвих навичок
- Склади розповідь про те, як ти допомагав комусь.
- Обговори з однокласниками, що таке емпатія і чому вона важлива.

• Напиши твір-роздум на тему "Що означає бути доброю людиною?"

Робота з казкою А. Дімарова "Для чого людині серце" дозволяє сформулювати у дітей широкий спектр читацьких компетентностей. Завдяки різноманітним завданням учні:

✓ Глибоко розуміють текст: аналізують сюжет, персонажів, мотиви їхніх вчинків, визначають головну ідею твору.

✓ Використовують знання про літературні жанри: відносять казку до певного жанру, визначають її особливості.

✓ Аналізують мовні засоби: розпізнають і пояснюють роль епітетів, порівнянь, метафор.

✓ Формують власну думку: висловлюють свої враження від прочитаного, аргументують свою точку зору.

✓ Розвивають творчі здібності: створюють власні тексти, малюнки, презентації на основі казки.

✓ Використовують отримані знання на практиці: застосовують знання про літературу в інших навчальних предметах та повсякденному житті.

✓ Розвивають комунікативні навички: беруть участь у дискусіях, обмінюються думками з однолітками.

✓ Формують ціннісні орієнтації: розуміють важливість таких якостей, як доброта, співчуття, милосердя.

Загалом, робота над казкою сприяє не тільки розвитку читацької грамотності, але й формуванню загальної культури особистості.

Таким чином, казка "Для чого людині серце" стає не просто об'єктом вивчення, а інструментом для всебічного розвитку дитини.

Можливі напрямки подальшої роботи:

✓ Порівняння з іншими казками: Аналіз схожих мотивів, образів, ідей в інших казках.

- ✓ Проектна діяльність: Створення книжки-малюнки, театральної вистави, мультфільму за мотивами казки.
- ✓ Міжпредметні зв'язки: Поєднання роботи над казкою з уроками музики, образотворчого мистецтва, природознавства.
- ✓ Використання ІКТ: Створення презентацій, блогів, відеороликів на основі казки.

Отже, завдяки такому різноманітному підходу до роботи з казкою, учні не тільки отримують задоволення від читання, але й розвинуть у собі важливі для успішного навчання і життя навички.

2.3. Результати експериментального дослідження

Щоб оцінити ефективність експериментального навчання, ми використали ті ж завдання для визначення рівня читацької компетентності учнів 3-А класу. Але використали інші художні твори - байку Л.Глібова «Коник-Стрибунець» та уривок з повісті В.Нестайка «Чарівні окуляри» [24].

Результати порівнювали з даними, отриманими на початку дослідження.

Дані отримані контрольному етапу подані на рисунку 2.1.

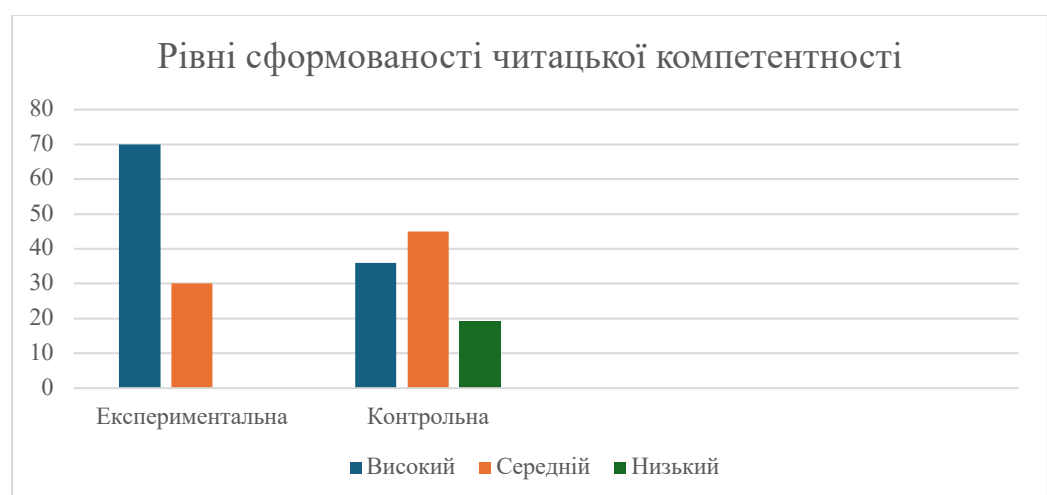

Рис.2.1 Рівні сформованості читацької компетентності на контрольному етапі

Аналіз результатів дослідження виявив статистично значущу різницю між рівнями сформованості читацьких умінь в експериментальній та контрольній групах на користь першої. Так експериментальної групі високому рівні сформованості читацьких умінь досягло 7 учнів, що становить – 70%, у контрольній групі високому рівні виявилось 4 учні, що становить- 36%; на середньому в експериментальній групі – 3 учні - 30%, у контрольній групі – 5 учнів, що склало-45%; на низькому рівні сформованості читацьких умінь, в експериментальній групі немає жодної людини 0% , проте в контрольній групі нічого не змінилося, низький результат показали 2 учнів , що складає 19%. Зокрема, частка учнів експериментальної групи, які демонструють високий рівень читацької компетентності, є на 16% вищою порівняно з контрольною групою. Цей результат вказує на ефективність застосованих експериментальних методик. Крім того, відсутність учнів з низьким рівнем читацької компетентності в експериментальній групі свідчить про позитивну динаміку в розвитку читацьких умінь у всіх учасників дослідження.

Дані констатувального та контрольного етапів, можна порівняти та простежити динаміку сформованості читацьких умінь у молодших школярів, подані у таблиці 2.5

Таблиця 2.5

Дані констатувального та контрольного етапів сформованості читацької компетентності у молодших школярів

Етапи експерименту	Високий		Середній		Низький	
	Учнів	%	Учнів	%	Учнів	%
Експериментальна група						
Констатувальний	4	40	5	50	1	10
Контрольний	7	70	3	30	0	0

Контрольна група						
Констатувальний	5	45	4	36	2	19
Контрольний	4	36	5	45	2	19

Аналіз таблиці показав, що результати формувального експерименту позначилися на динаміці сформованості читацької компетентності, так учні експериментальної групи у складі 10 чоловік, із якими проводилися додаткові заняття, на контрольному етапі продемонстрували такі показники: 7 учнів (70%) досягли високого рівня з позитивною динамікою + 3; середнього рівня досягли 3 учня (30%) з позитивною динамікою -3. Автоматично- низький рівень дорівнює 0 з позитивною динамікою -1. Що дуже добре для учнів експериментальної групи.

Простежимо, як змінювалася динаміка сформованості читацьких умінь у учнів контрольної групи у кількості 11 чоловік, на контрольному етапі такі показники: 4 учня (36%) вийшли на високий рівень, з негативною динамікою -1; рівень середній показали 5 учнів (45%) з динамікою +1; на низькому рівні залишилися 2 учня (19%), можна сказати, що учні контрольної групи трохи погіршили результати, бо 1 учень перейшов з високого рівня на середній, а до того ж ніхто з учнів не піднявся з низького рівня на середній.

Отже, проведене дослідження засвідчило, що запропоновані методичні прийоми сприяли суттєвому підвищенню рівня читацької компетентності учнів експериментальної групи. Зокрема, вони набули здатності глибоко аналізувати різноманітні тексти, розуміти їхній прихований зміст, критично оцінювати інформацію та застосовувати отримані знання на практиці.

ВИСНОВКИ

У процесі роботи над магістерським дослідженням ми дійшли таких висновків:

1. Проблемою формування читацької компетентності молодших школярів активно займалися і займаються сучасні дослідники, серед яких О.В. Вашуленко, О.Я. Савченко, Старагіна І.П. Т.О.Яценко, Т.П.Хорошковська, Т.В.Бондар, Г.А. Коваль. Кожен з авторів пропонує своє бачення цього феномену. Отож, опрацювавши їх праці, ми дійшли висновку, що *читацька компетентність* – це інтегрована здатність особистості ефективно взаємодіяти з різноманітними текстовими матеріалами (художніми, науковими, публіцистичними тощо), розуміти їхній глибинний зміст, інтерпретувати, оцінювати, критично аналізувати, а також використовувати отриману інформацію для саморозвитку, навчання, спілкування та вирішення життєвих задач.

2. Успішний розвиток читацької компетентності відіграє ключову роль у розвитку особистості, що сприяє:

- Розширенню кругозору: Читання дозволяє зануритися у різноманітні світи, познайомитися з різними культурами, історичними епохами та науковими досягненнями.
- Розвитку мовлення: Читання збагачує словниковий запас, формує граматичну правильність і стилістичну різноманітність мовлення.
- Формуванню критичного мислення: Читаючи, людина вчиться аналізувати інформацію, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, оцінювати достовірність фактів.
- Розвитку творчості: Художня література стимулює уяву, розвиває творчі здібності та здатність до самовираження.
- Емоційному розвитку: Книги допомагають переживати різноманітні емоції, розуміти інших людей та розвивати емпатію .

3. На формування читацької компетентності впливають такі фактори:

Об'єктивні фактори: Соціокультурне середовище: Соціальне оточення школи, наявність бібліотек, культурних центрів, доступ до інформації.

Шкільне середовище: Матеріально-технічна база школи, наявність бібліотеки, комп'ютерного класу, організація навчального процесу, професійність вчителів.

Сучасні технології: Інформатизація освіти, використання цифрових ресурсів, таких як електронні книги, освітні платформи та мультимедійні матеріали. та їх широке впровадження в освітній процес створює нові можливості для розвитку читацької компетентності.

Предметне навколишнє середовище: Динамічно змінюване інформаційне середовище, яке вимагає від учнів вміння орієнтуватися в потоці інформації, критично її оцінювати та ефективно використовувати.

Суб'єктивні фактори: Особливості учня: Когнітивні здібності (пам'ять, увага, мислення), мотивація, інтереси, емоційний інтелект.

Діяльність учителя: Методи навчання, стиль спілкування, особистий приклад вчителя, його вміння зацікавити учнів читанням.

Вплив сім'ї: Читацька культура родини, наявність книг у домі, спільне читання, підтримка навчальної діяльності дитини.

4. Аналіз результатів дослідження виявив статистично значущу різницю між рівнями сформованості читацьких умінь в експериментальній та контрольній групах на користь першої.

Так експериментальної групі високому рівні сформованості читацьких умінь досягло 7 учнів, що становить – 70%, у контрольній групі високому рівні виявилось 4 учні, що становить- 36%; на середньому в експериментальній групі – 3 учні - 30%, у контрольній групі – 5 учнів, що склало-45%; на низькому рівні сформованості читацьких умінь, в експериментальній групі немає жодної людини. Зокрема, частка учнів

експериментальної групи, які демонструють високий рівень читацької компетентності, є на 16% вищою порівняно з контрольною групою. Цей результат вказує на ефективність застосованих експериментальних методик. Крім того, відсутність учнів з низьким рівнем читацької компетентності в експериментальній групі свідчить про позитивну динаміку в розвитку читацьких умінь у всіх учасників дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. PISA: читацька грамотність Т. С. Вакуленко 2017. URL: <https://nuschool.com.ua/lessons/literature/pisa/index.html> (дата звернення: 06.12.2023).
2. Бондаренко О. Формування читацької компетентності молодших школярів. URL: <https://ukped.com/statti/teorija-navchannja/5080-formuvannia-chytatskoi-kompetentnosti-molodshyh-shkoliariv.html> (дата звернення: 10.07.2023).
3. Вашуленко О.В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. Початкова школа, 2017. № 1. С. 48-50.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2018. 1728 с.
5. Види читання. Прийоми роботи над текстом. URL: https://studopedia.com.ua/1_397726_vidi-chitannya-priyomi-roboti-nad-tekstom.html (дата звернення: 16.03.2024).
6. Гудзик І.П. Чи треба вчити молодших школярів читати невідомий текст? Початкова школа, 2017. №3. с.4-6.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти / Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.
8. Дуда В. Вправи, які розвивають гнучкість і швидкість читання вголос та мовчки, вміння вгадувати подальший текст // Відкритий урок, 2022. № 10. с.74-76.
9. Дудкевич Т.В. Дитяча психологія. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. с. 369.
10. Жиганова О. Навчання правильного, свідомого, виразного читання // Початкова освіта, 2017. № 4. с.7-9.

11. Заїка О. Формування навички свідомого читання у молодших школярів як передумова успішного навчання в основній школі. Українська л-ра в загальноосвіт. шк., 2017. №6. С. 11-14.

12. Залужна Н. І. Формування читацької компетентності учнів початкових класів: від теорії до практики. URL: <https://ed.poippo.pl.ua/bitstream/022518134/989/1/%D0%97%D0%B0%D0%BB%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%B0.pdf>

13. Кальченко І. Г. Шляхи вдосконалення техніки читання. Київ: «Початкова школа» № 11, 2015. 218 с.

14. Клепко С. Компетентність молодших школярів. Початкова освіта, 2015. № 24. С. 3–32. 61

15. Коваль Г. Зміст та дидактична структура уроку читання в початкових класах. Навчально-методичний посібник. Тернопіль: Підручники і посібники, 2018. 184 с.

16. Котик Т. М. Методика літературної освіти молодших школярів: Опорні конспекти лекцій для студентів заочної форми навчання спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ, 2017. 73 с.

17. Коченгіна М.В., Мовно-літературна освітня галузь: актуальні аспекти формування читацької компетентності учнів за новим Державним стандартом: Методичний посібник для вчителя початкової школи. Харків: ХАНО, 2019. с.15

18. Кузьміна Н. Проблема підвищення рівня мотивації на уроках читання. Початкова шк., 2017. № 3. С.26 – 27.

19. Лисенко Н.В. Етнопедагогіка дитинства. Навчально - методичний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2018. 720 с.

20. Мартиненко В. Формування змісту літературного читання молодших школярів: сучасний вимір. Формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі: дидактико-методичні аспекти: Дайджест 2. Донецьк: Каштан, 2018. с.55-63 48.

21. Піроженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук. метод. посібн. Київ: А.С.К., 2022. с. 192.
22. Романова І.А. Сучасні технології інтелектуального розвитку молодшого школяра. Харків: СМІТ, 2019. с. 291.
23. Савченко О. Я. Щоб книга була в житті дитини: вітчизняний і зарубіжний досвід. «Початкова школа» № 5, 2016. с. 22-26.
24. Савченко О.Я. Літературне читання. Українська мова 3 клас НУШ частина І, <https://pidruchnyk.com.ua/770-literaturne-chitannya-savchenko-3-klas.html> 2020 р. (дата звернення: 10.10.2024).
25. Савченко О.Я. Наукова праця. Читацька компетентність, як основа навчання в початковій школі. Київ, 2023. с.3. 63
26. Скіпакевич О.В. Вчити емоційно правильно сприймати художній текст. Початкова школа. №12, 2016. с.17.
27. Скіпакевич О.В. Ознайомлення з ліричним віршем на уроках читання. Початкова школа. №4, 2016. с.18
28. Старагіна І. П., Терещенко В. М., Панченков А. О. Нова українська школа: розвиток читацької компетентності в учнів початкової школи в системі інтегрованого навчання: навчально-методичний посібник. Харків: Соняшник, 2020. 176 с.
29. Стельмахович М.Г. Українська народна педагогіка. Київ:, 1997.
30. Стогній С. Формування читацької компетентності молодших школярів як базова складова комунікативної і пізнавальної компетентностей. Сватки, 2016. 68 с.
31. Тарасенко Г. С. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Київ: Слово, 2020. 318 с.
32. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О.Я 3-4 клас <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-1-4-klasiv>

33. Титаренко В.І. Виховання на національно-культурних традиціях українського народу як головний чинник формування особистості. Наукові записки. ТДПУ: Педагогіка, 2000. №8. 56 с.

34. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник. Київ: Видавничий центр «Академвидав», 2019. 560 с.

35. Хорошковська Т.П. Вимірювання читацької компетентності в учнів у контексті міжнародних досліджень / Т.П. Хорошковська // Сучасний урок: науково-методичний журнал. Частина 2.-Дніпро: Інновація 2020р. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713609/1/> (дата звернення: 09.08.2024).

36. Яванко О.Б. Читацька компетенція як різновид загальної компетенції учнів//Наука і освіта, 2015.№ 3-4. С.66-68.

37. Явоненко М. В. Система творчих завдань між предметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів:

38. Яценко Т.О. Компетентнісний підхід як основа модернізації шкільної літературної освіти. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001468.pdf> (дата звернення: 12.03.2024).

39. Яценко Т.О. Розвиток читацької компетентності учнів в умовах інформаційного суспільства (застосування варіативних форм організації літературного навчання). URL: <https://lib.iitta.gov.ua/.pdf> (дата звернення: 10.03.2024).

40. Яцента Л. Формування якостей читання як методична проблема. Початкова шк., 2008. № 9. С. 3 – 6.

ДОДАТКИ

Додаток А

Урок з літературного читання у 3 класі.

Тема. Вчитаймося в Лесине слово іскристе

Епіграф уроку

Ні, я жива! Я буду вічно жити!
Я в серці маю те, що не вмирає!

Загальнопізнавальні цілі:

формувати та розвивати читацьку компетентність;
розширити знання учнів про життя і творчість Лесі Українки; формувати навички правильного і виразного читання; відчувати емоційно зміст поезії; зв'язно висловлювати свої думки; збагачувати словниковий запас учнів; викликати захоплення великою силою волі поетеси;
виховувати почуття любові до рідного краю, формувати творчу особистість учня.

Предметні компетентності (конкретизовані навчальні цілі)

Початковий рівень:

- визначає жанри творів Лесі Українки;
- визначає у вірші порівняння, художнє означення, переносне значення.

Середній рівень:

- відповідає на питання за змістом поезії;
- розпізнає форму твору « Давня весна»;
- пояснює значення слів, опрацьованих у навчальній діяльності.

Достатній рівень:

- читає виразно поезію вголос;

Високий рівень:

- визначає тему головну думку твору;
- аналізує поезію « Давня Весна» Лесі Українки.

Обладнання: портрет Лесі Українки, виставка книг поетеси, малюнки до творів, мультимедійне оформлення уроку, мікрофон, картки із словами, слова для словникової роботи, малюнок із зображенням деревця вишні.

І. Організація класу до уроку.

Вчитель: - Продзвенів уже дзвінок!

Учні: - Починається урок!

Вчитель: - Завітали гості в клас!

Учні: - Радо ми вітаєм вас!

Вчитель: - А тепер часу не гаймо!

Учні: - І за парти всі сідаймо!

Вчитель: - Тож девіз тепер згадаймо

І урок читання починаймо!

Девіз: Красиво читаємо,

Чітко розповідаємо,

Мову свою розвиваємо.

Вправа « Очікування»

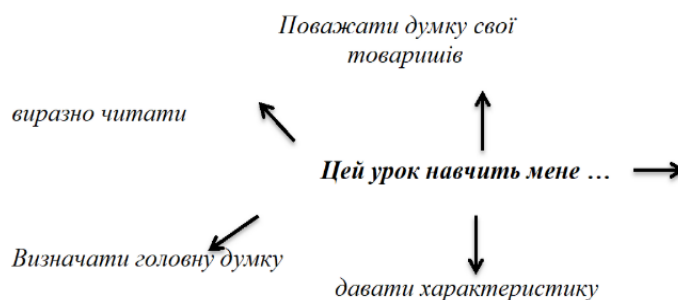
- За виразом ваших облич я бачу, що у вас гарний настрій. Я дуже хотіла б, щоб цей

настрій не покидав вас упродовж усього уроку.

- Діти, а що ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Гра « Мікрофон»

- Діти: - цікавих повідомлень;
 - задоволення від співпраці;
 - ми будемо активні;
 - будемо багато розповідати, уважно слухати.
Продовжіть речення « Цей урок навчить мене ...»

- Я впевнена , що працюючи разом, ваші очікування не будуть марними.

II. Актуалізація опорних знань.

1. Вправа для вдосконалення читання. Гра « Відтвори вірш»

- Прочитайте вірш з пропущеними буквами, що позначають голосні звуки.
 - В*ш*ньк*-ч*р*ш*ньк*
 - ч*рв*н*ї, сп*л*,
 - ч*г* ж б* в* т*к в*с*к*
 - в*р*сл* н* г*лл*?

Вишеньки-черешеньки,
 червоні, спілі,
 чого ж бо ви так високо
 вирости на гіллі?

- Пригадайте, з якого вірша цей уривок? ("Вишеньки-черешеньки").
 Хто його автор? (Леся Українка).

III. Мотивація навчальної діяльності.

- Прочитайте ці слова:
 « Ні, я жива ! Я буду вічно жити!
 Я в серці маю те, що не вмирає.»

Леся Українка

- Їх написала Леся Українка. Ці слова є епіграфом нашого уроку.

Бо сьогодні з вами поведемо мову
 Про чудову жінку всім людям відомо.
 Ось перед вами у квітах барвінку
 Наша поетеса Леся Українка

- У попередніх класах ви зустрічалися вже з її творчістю. На уроках читання ми вже раніше ознайомилися з багатьма її творами.

Гра « Хто уважніший?»

- Прочитайте розмову мами й дитини і у їхніх словах впізнайте назви поетичних

творів Лесі Українки, що раніше вчили на уроках читання.

- Мамо, іде вже зима! Я думаю, що усі вишеньки сніг з морозом поморозив у нашому садочку, що на зеленому горбочку.

- Нічого, їх ще біда навчить!

- (« Мамо, іде вже зима...», « Вишеньки», « Сніг з морозом поморозив», « На зеленому

горбочку», « Біда навчить»)

- Які за жанром ці твори?

IV. Оголошення теми і мети уроку.

- Діти, прочитайте тему сьогоднішнього уроку « Вчитаймося в Лесине слово іскристе»

- Сьогодні ми поглибимо знання про життя і творчість Л. Українки., ще раз зустрінемося з її творами і ознайомимося з новим її поетичним твором « Давня весна». На уроці ми будемо формувати навички правильно і виразно читати поетичні твори, зв'язно висловлювати свої думки, збагачувати словниковий запас слів, виховувати в собі силу волі, любов до природи рідного краю.

- А зараз « Відкриймо її серце відверте і чисте,

Відкриймо її душу не заспану»

V. Ознайомлення із життям і творчістю Лесі Українки.

- Давайте на кілька хвилин повернемося в минуле, до чудового Волинського краю, в дитинство Лесі.

I сторінка – « Стежиною Лесиною дитинства » (використання ІКТ)

- Леся Українка – це літературний псевдонім. Її справжнє ім'я – Лариса Косач. Народилася 25 лютого 1871 року в місті Новограді –Волинському. Батько Лесі, Петро Антонович, був юристом. Мати, Ольга Петрівна – українська письменниця Олена Пчілка.

- У сім'ї Косачів було шестеро дітей. Леся була другою дитиною. Найбільше вона дружила зі старшим братом Михайлом. Батьки навіть звали їх жартома спільним іменем – Мишолосіє, бо вони були нерозлийвода.

- Леся була такою ж дитиною, як і ми. Мала великі здібності: в 4 роки навчилася читати, в 5 років пише листа родичам., у 6 років – декламує безліч віршів напам'ять і вишиває татові сорочку. Рано навчилася грати на фортепіано, співати, але над усе любила природу.

II сторінка « Перші вірші Лесі» (використання ІКТ)

- З часом сім'я переїжджає до Луцька, а потім – в село Колодяжне. В 9 років вона написала свій перший вірш « Надія» і присвятила його Олені, яку було заслано в Сибір.(читання вірша). В 13 років почала друкувати свої перші вірші « Надія» і « Конвалія» в Львівському журналі « Зоря». Мама порадила підписати їх « Леся Українка». Щоб було видно, що вірші написала справжня українська дівчинка.

III сторінка « Квіти в Лесиному житті» (використання ІКТ)

Леся дуже любила квіти, а також допомагати мамі й бабусі по господарству. Леся зі своїм братом Михайлом вирощували квіти і самі обробляли дитячий город. І яких там квітів не було. Влітку їхня садиба нагадувала суцільний квітник. Пізніше Леся Українка написала багато творів про ці квіти: «Конвалія», «Барвіночку мій хрещатий», казка «Лілея».

IV сторінка « Недуга Лесі» (використання ІКТ)

В 10 років Леся застудила ноги. З того часу вона нездужала на страшну хворобу – туберкульоз кісток. У 12 років Лесі прооперували ліву руку, це позбавило її можливості грати на фортепіано. Із цією невиліковною хворобою Леся боролася 30 років.

Мій давній друже

Мушу я з тобою

Розстатися на довго.

Жаль мені

З тобою звикла я журбою

Сповідувать думки Веселі і сумні

V сторінка « Лесина воля» (використання ІКТ)

Через хворобу Леся не ходила до школи. Її вчителями були батьки та книжки, вчилася вдома з приватними вчителями. Володіла 10 іноземними мовами. В

19 років для молодшої сестри написала підручник « Стародавня історія східних предків». Такою Леся стала завдяки своїй надзвичайній силі волі.

Хто вам сказав, що я слабка,

Що я корюся волі?

Хіба тремтить моя рука

Чи пісня й думка кволі?

VI сторінка « Любов до України» (використання ІКТ)

Саме хвороба змушувала Лесю Українку залишати рідний край і їздити на лікування в Ялту, Єгипет, Грузію, Італію, Швейцарію. Але вона пам'ятала і сумувала за Україною.

Вона померла в Грузії в місті Сурамі 1 серпня 1913 року, коли їй було 42 роки. Тіло Лесі перевезли до Києва і поховали на Байковому кладовищі.

Вправа « Мозкова атака»

1. Поетеса народилася ...

2. Яке справжнє прізвище Лесі Українки?

3. Який літературний псевдонім матері?

4. Який перший вірш Лесі Українки?

5. Хто допоміг дібрати літературний псевдонім?

6. Доля Лесі Українки була нелегкою, тому що ...

7. Де похована Леся Українка?

Колискова душі – це колискові, які дуже любила Леся слухати від своєї мами і згодом вона написала свою колискову. На музику «Колискова» поклав Яків Степовий.

VI. Робота над віршем «Давня весна»

- А зараз « Вчитаймося в Лесине слово іскристе очима Живими та ясними»

1. Вступна бесіда.

- Сьогодні ми ознайомимося з віршем Лесі Українки «Давня весна»

Весна – найжаданіша пора року у житті людини, її завжди зустрічали радісно й урочисто.

- Що ви відчуваєте, коли вимовляєте слово « весна»? (тепло, співи птахів, радість)

- Як же сприймає прихід весни поетеса? Це, ми дізнаємося, ознайомившись із змістом даного вірша.

(Звучить аудіо запис вірша « Давня весна»)

- Які почуття викликає у вас цей вірш ?

- Який у вас настрій, коли приходить весна ?

- Які дві картини протиставляються у вірші ? (прихід весни і стан поетеси)

1. Вправа « Що я чую, що я бачу ».

- Назвати все, що бачив, коли слухав вірш.

- Назвати все, що чув, коли слухав вірш.

2. Словникова робота

Хутко відгук

Вслід бриніло

Співучії листячко

Сміялося замиготіло

Самотна білесенькі

(Читання колонок згори донизу «луною» за вчителем та «буксиром» із сусідом по парті)

- Доберіть синоніми до слів: хутко (швидко, миттєво), відгук (луна,), бриніло (дзвеніло)

- Поясніть значення слова самотна.

3. Мовчазне читання вірша учнями. Вправа «Губи на замку»

- Хто головний герой вірша?
- Від чийого імені ведеться розповідь?

4. Читання «ланцюжком» (по два рядка)

5. Аналіз змісту вірша. Вибіркове читання.

- Яку пору року оспівує автор?
- В яких рядках твору говориться про весну як живу істоту ? Прочитайте.
- Яким був спочатку настрій дівчинки ?
- Чому вона була дуже сумна ?
- Який дарунок весна принесла поетесі ? Як про це сказано ?
- Чому змінився настрій дівчини? Чим це викликано?
- З яких рядків видно, що незважаючи на хворобу, поетеса все ж таки залишилася сильною, мужньою ,з любов'ю ставилася до природи?
- Поясніть, як ви розумієте вислови: « промінням грала, сипала квітки», « співало все, сміялося, бриніло»

б. Вправи на вдосконалення навичок читання.

а) Вправа « Хто швидше читає?»

- Прочитайте рядки про пробудження природи (вітру, дерев, пташок)

б) Гра « Квіточка» (читає той учень, на парту якого впала квіточка)

- Прочитайте вірш, передаючи голосом зміни настрою героїні.

7. Гра «Комп'ютер»

- Скільки разів у вірші зустрічається слово ВЕСНА

Сторінка « Я маю в серці те, що не вмирає» (використання ІКТ)

- Творчість Лесі Українки багата і різноманітна: вірші, казки, поеми, драми.
- Найбільше любила Леся слухати розповідь старих людей про русалок, водяників, інших казкових героїв, які нібито існують в природі. Всім відома казка-драма «Лісова пісня» була написана хворою поетесою в Єгипті за декілька днів до смерті. В ній розповідається про лісову Мавку і її друзів.

- Про підземне царство Оха дізнаємося з казки про «Оха-чародія».

Сторінка « У дитячому крузі»

Чимало віршів Лесі Українки написала для дітей і об'єднала їх спільною назвою « В дитячому крузі». Це такі вірші: « На зеленому горбочку», «Вишеньки», «Літо краснеє минуло», «Мамо,іде вже зима», «Веснянки».

Сторінка « Мої улюблені поезії»

- Готуючись до уроку , учні за власним бажанням вивчили вірші Л. Українки. Давайте послухаємо.

(Діти декламують вивчені вірші і прикріплюють вишеньки з назвами творів на символічне дерево)

VII. Підсумок уроку.

- Твори, якої поетеси ми сьогодні вивчали? (Лесі Українки)
- Над яким віршем Лесі Українки ми працювали на уроці?
- Сьогодні ви багато почули і побачили про Лесю Українку.
- Серед поданих слів виберіть ті, які характеризують поетесу. Обґрунтуйте свій вибір.

Українка, незламна, нескорена, незабутня, патріотка, твердиня, мрійниця, талановита, поетеса.

« Пам'ять про Лесю Українку» (використання ІКТ)

- Леся Українка справді геніальна дочка України. Ми пишаємося її нескореністю важкій хворобі, твердому характеру, незламній силі духу. В цьому році виповнюється 145 років від дня народження Лесі Українки. Але люди і досі пам'ятають її. На честь поетеси названо вулиці, парки, школи, театри, бібліотеки,

музеї. Пам'ятники поетесі споруджено в Києві, Сурамі, Ялті, Луцьку, в одному з міст Канади.

- Життя Лесі Українки – це подвиг митця, що підносить її в очах сучасників, робить її нетьмарною зіркою в очах нащадків.

Видатні поети ніколи не залишають нас.

Вони відходять у безсмертя.

Не стерлась райдужна сторінка,

Не вмерла пісня лісова,

Безсмертна Леся Українка

Була і є повік жива.

Чи справдилися ваші очікування від уроку. Підведемо підсумки.

Поради для вчителя, щодо формування та розвитку читацької компетентності

4 складники читацької компетентності, які стануть базою для цікавих і ефективних вправ.

1. Знаходити інформацію

РІВЕНЬ СКЛАДНОСТІ ■ ■ ■ ■

Знаходити в нескладних композиційно текстах інформацію — найпростіше.

Таких завдань в українських підручниках мовно-літературної галузі достатньо: «Де жив герой?», «Куди герої пішли й кого зустріли?», «Яка зовнішність у персонажа?» тощо.

2. Формулювати прості висновки

РІВЕНЬ СКЛАДНОСТІ ■ ■ ■ ■

Ми маємо розвивати навички учнівства формулювати прості висновки після прочитання текстів.

Як це можна робити? Ставимо питання: «Навіщо герой зробив ту чи іншу дію?» До прикладу, якщо герой узяв парасольку, то буде, напевно, дощ. Або ж — герой узяв парасольку тому, що почув по радіо прогноз погоди.

На жаль, ось таких вправ, що **передбачають поєднання двох фрагментів інформації**, в наших підручниках набагато менше. Тож учитель може обрати в тексті цікавий фрагмент, де є приховані умовиводи (коли відомо, що саме, але не відомо, чому і навіщо) і пропонувати учнівству дати відповідь, спираючись на їхній досвід. Таким чином, діти вчитимуться формулювати прості висновки.

Учителю лише варто навчитися «бачити» в тексті пропущений третій елемент серед двох наявних або такий, що логічно впливає з якихось інших фактів, подій, дій, явищ тощо.

3. Інтерпретувати та узагальнювати

РІВЕНЬ СКЛАДНОСТІ ■■■■

Отже, у нас є сюжет, який ми «розібрали» на за частини, структурували. Уже потім можемо починати **УЗАГАЛЬНЮВАТИ** інформацію: ось тут автор дає опис персонажа, тут описав інтер'єр. Тобто ми починаємо пов'язувати розрізнені елементи інформації в цілісну картинку. Та інтерпретувати: **НАВІЩО** автор дав нам цю інформацію, як вона допомагає нам дійти певних висновків, усвідомити авторські посили.

Приклад: якщо наш герой узяв парасольку, але дощу немає, то читач має здогадатися, для чого цей аксесуар може знадобитися герою. Такий висновок можна сформулювати на основі узагальнення кількох фрагментів тексту.

Кропітка текстуальна робота з виходом на вищий рівень узагальнення. Саме на цьому етапі — після копіткого аналізу — ми доходимо до усвідомлення теми, ідей тексту, авторської мети тощо.

4. Критично оцінювати

РІВЕНЬ СКЛАДНОСТІ ■■■■

Що можна критично оцінювати разом з учнями в текстах? Крім змісту й стилю, ще й достовірність, об'єктивність, надійність, відповідність інформації очікуванням читача.

Завдань на критичне оцінювання у шкільних підручниках бракує. **Насправді буде цікаво давати відповідь на питання: «Як образи, подача й розташування тексту та навіть синтаксис впливають на текст, справляють на читача саме таке враження?»**

Запропонуйте і ви учням оцінити, чому і як у них виникають певні емоції під час прочитання текстів. Запитайте, які засоби автор використав, аби саме таке враження справити. Саме такі вправи на розуміння «письменницької кухні» формують блискучу читацьку майстерність.

А як бути з рекламними, інформаційними текстами — запитаєте ви. Разом з учнями ви можете простежити, як дібрані лексика та синтаксис, аби переконати читача придбати певний продукт або, навпаки, відмовитися від чогось. Також запитайте учнів, наскільки та інформація, що закладена в рекламному меседжі, достовірна, упереджена чи ні щодо певних груп людей, на які відчуття впливає — зір, слух, а може, нюх. Також варто навчити учнів розпізнавати фейки, розвиваючи навички критичного мислення.

Креативні вправи для розвитку читацької майстерності
«Досліджуйте традиції»

Повість «8 днів із життя бурундука» розказує про хлопчика, який хотів вивести собі Антипка для здійснення бажань. А чому саме так? Які ще народні вірування щодо здійснення бажань є? А що пропонують робити для здійснення мрій сьогодні?

Можна зробити ціле дослідження

«Принеси предмет, який тебе характеризує»

Лінда Муллалі Гант у повісті «Риба на дереві» описує один із уроків нового вчителя. Він попросив дітей принести предмет, який опише тебе якнайкраще.

Що це буде? Бита? Гітара? Ковзани?

Можна повторити таку ж вправу. А можна адаптувати:

- принеси річ, яка асоціюється з персонажем/письменником;
- обери з коробки предмет і скажи, як він пов'язаний з твором (тут учителю потрібно заздалегідь підготувати наповнення);

«Адаптуйте простір»

У повісті Андрія Бачинського «140 Дб тиші» Сашко, який втратив слух, мав труднощі з адаптацією в місті. Чи задумуємося ми про зручність звичних місць для різних людей?

Об'єднайте дітей в різні групи. Роздайте задачі: хтось працюватиме з проблемами людей із порушенням зору, хтось — із порушенням слуху тощо.

Попросіть їх скласти перелік місць, у яких вони бувають протягом тижня. Попросіть проаналізувати ці місця на доступність для людей обраної групи. Після цього попросіть дітей дати рекомендації місцям: як зробити так, щоб людям із порушенням слуху чи зору було комфортно там знаходитись?

Вправи на розуміння прочитаного:

- **"Мій персонаж"**: Кожен учень обирає персонажа з прочитаної книги та створює його портрет. Можна описати зовнішність, характер, вподобання, а також намалювати малюнок.
- **"Інший кінець історії"**: Учні придумують альтернативне завершення для прочитаної історії. Це розвиває уяву та критичне мислення.
- **"Лист герою"**: Діти пишуть листа улюбленому персонажу, діляться своїми враженнями від книги, задають питання.
- **"Інтерв'ю з героєм"**: Учні уявляють себе журналістами та беруть інтерв'ю у одного з персонажів.
- **"Театр одного актора"**: Діти вибирають уривок з книги та інсценізують його, використовуючи міміку, жести, інтонацію.

Вправи на розвиток уяви та творчості:

- **"Машина часу"**: Учні уявляють себе мандрівниками у часі та описують, як би змінилась історія, якби події книги відбувалися в інший час.
- **"Винайди новий світ"**: За основу беруть опис місця дії з книги та створюють власний світ з новими персонажами та подіями.
- **"Створи комікс"**: Діти малюють комікс за мотивами прочитаної історії.
- **"Напиши вірш"**: Учні складають вірш про улюблену казку або персонажа.
- **"Створи радіопередачу"**: Діти записують аудіопередачу, в якій розповідають про прочитану книгу, інтерв'юють персонажів тощо.

Вправи на розвиток мовлення:

- **"Створи рекламу"**: Діти придумують рекламний слоган для книги.
- **"Розповідь за картинкою"**: Учням показують ілюстрацію з книги та пропонують скласти розповідь про те, що відбувається на малюнку.

- **"Дебати"**: Діти обговорюють вчинки героїв, висловлюють свої думки та аргументують свою точку зору.
- **"Створи кросворд"**: Учні складають кросворд за мотивами прочитаної книги.

Інтерактивні вправи:

- **"Літературне лото"**: Дітям роздають картки з різними літературними поняттями. Завдання – знайти пару до кожної картки.
- **"Літературне доміно"**: Картки з початком і кінцем речення. Завдання – скласти логічні пари.
- **"Літературний квест"**: Діти шукають відповіді на запитання, розгадують загадки, щоб дізнатися, яка книга захована в скриньці.